

OD AUTORKI

Zgadzam się z poglądem Stanisława Bortnowskiego: *Kanon to ostoja wartości, kod cywilizacyjny, zbiór odwiecznych mitów i symboli, miejsce zadomowienia, całościowa wizja świata, ład estetyczny. Kanon broni przed współczesną wieżą Babel z jej pomieszaniem języków i nadciągającą anarchią. Jakby wychodząc naprzeciw tym spostrzeżeniom Komisja Europejska przestrzega: Za amnezję historyczną płaci się utratą odniesień i wspólnych punktów orientacyjnych*¹.

Jednocześnie jednak uważam, że transformacja strukturalna i programowa szkoły oraz zmiany mentalne i społeczne następujące w kraju wymagają pewnej rewizji kanonu, zmiany czy też większej elastyczności w doborze lektur z zakresu literatury współczesnej. Takie właśnie propozycje zawiera program „Stentor”, który oferuje nowe propozycje lekturowe dla zainteresowanej humanistyką młodzieży, a przy tym jest programem otwartym.

Niniejsza książka zawiera materiały metodyczne do utworów wymienionych w „Stentorze” (ich tytuły zaznaczone są w spisie „gwiazdką”) oraz innych tekstów, które wydają się ważne, interesujące, a jednocześnie atrakcyjne w odbiorze czytelnicy. Wszystkie omówione pozycje zostały napisane w drugiej połowie XX wieku. Są wśród nich teksty polskie oraz utwory reprezentujące literaturę żydowską, czeską i rosyjską. Prawie połowa omawianych tekstów powstała na drugiej półkuli świata (utwory Isaaca B. Singera, Andrzeja Bobkowskiego oraz *Trans-Atlantyk* Witolda Gombrowicza).

Kryterium doboru tekstów mogą wyjaśnić słowa krakowskiego krytyka Jerzego Jarzębskiego, omawiającego najnowszą literaturę lat dziewięćdziesiątych: *Wejście do nowej wspólnoty wymaga poszerzenia świadomości, swoistej edukacji, zorganizowania na nowo poczucia tożsamości, które wchłonąć musi nieporównanie większą kulturową przestrzeń i różnorodność*². Zaprezentowane tu książki nie odbiegają zbyt daleko od polskości, one tylko ją poszerzają. Na przykład utwory noblisty żydowskiego Singera przynoszą nieznaną do niedawna obraz Polski widzianą z innej perspektywy człowieka obcego, utwory Bohumila Hrabala w groteskowy sposób pokazują losy mieszkańca Europy Środkowej po 1939 roku, opowiadania Warłama Szalamowa i Gustawa Herlinga-Grudzińskiego analizują zjawisko wyzwolenia się zła w człowieku i też pośrednio mówią o sytuacji części Polaków zsyłanych nawet na Kołymę.

Często zwracam uwagę na biografię pisarzy, która wydaje mi się niemal równie ciekawa jak ich książki. Autobiografizm jest tu wszechobecny, w różny sposób przez pisarzy wykorzystywany: jako realne doświadczenie, proces edukacyjny, przeżycie egzystencjalne, element przydatny do kreacji lub mitologizacji. Występuje u Herlinga-Grudzińskiego, Igora Newerlego, Singera, Gombrowicza, Szalamowa, Hrabala, Bobkowskiego, Wiesława Myślińskiego i Jerzego Pilcha. Nie ma go jedynie w książce najmłodszej pisarki, Olgi Tokarczuk. Większość książek łączy pierwszoosobowa narracja. Można by dostrzec jeszcze inne pokrewne wątki łączące utwory niektórych pisarzy, np. motyw „małej ojczyzny” (Myśliński, Pilch), książki i księgi (Hrabal, Tokarczuk), tajemnicy (Myśliński, Singer, Tokarczuk, Pilch), motyw alkoholu (Hrabal, Pilch) aura ironii, groteski, kpiny połączonej często z liryzmem (Gombrowicz, Mrozek, Hrabal, Pilch). W wielu omawianych utworach występuje tak charakterystyczna dla literatury dwudziestego wieku intertekstualność w postaci odwołań do dawnej literatury i sztuki, cytatów, stylizacji w duchu aprobaty lub polemiki, w tonacji poważnej lub ironicznej (Gombrowicz, Bobkowski, Singer, Strykowski, Hrabal, Newerly, Herling-Grudziński, Mrozek, Pilch, Tokarczuk, Myśliński).

---

¹ Materiały na sesję metodyczną poświęconą Nowej Maturze, Gdańsk, luty 1999.

² J. Jarzębski, *Apetyt na Przemianę*, Kraków 1997, s. 61.

Gdyby zastosować wobec pisarzy kryteria pokoleniowe, zwłaszcza wobec autorów w pierwszej dekadzie XX wieku, można by się zastanawiać, co łączy, a co dzieli pisarzy żydowskich Singera od Strykowskiego, jak odmienne były doświadczenia Newerlego, który także nie mówił w dzieciństwie po polsku, a podobnie jak Strykowski stał się wybitnym twórcą polskiej literatury. Zupełnie odmienny był los Gombrowicza pochodzącego z polskiej szlacheckiej rodziny, ale przecież, podobnie jak Singer, tworzywem swoich utworów uczyni on przede wszystkim polemikę z tymi problemami, których pamięć przywiózł do Argentyny z kraju.

Tak się złożyło, że wiele z tych utworów ma charakter manifestacyjnie antyromantyczny. Korespondowałyby to ze spostrzeżeniem Marii Janion o destrukcji paradygmatu romantycznego po roku 1989. Nie było to jednak założeniem przy wyborze tekstów i nie taki wniosek powinien wynikać z głębszej analizy wymienionych niżej utworów, które często w przekorny sposób do tradycji się odwołują.

Wśród omawianych utworów znajdują się przede wszystkim powieści, opowiadania (Szałamowa i Singera), dziennik Bobkowskiego oraz epistolografia – korespondencja Jerzego Giedroycia z Bobkowskim. Układ materiałów jest podyktowany czasem powstania tekstów.

O potrzebie książek popularyzujących literaturę najnowszą świadczy popularność wśród polonistów i części ambitnych, zainteresowanych literaturą uczniów, opracowania Joanny Gawlikowskiej *Przeboje prozy XX wieku* prezentujące zajęcia z uczniami liceum cieszyńskiego na fakultecie humanistycznym³.

---

³ J. Gawlikowska, *Przeboje prozy XX wieku. Literatura światowa i najnowsza polska*, Goleiszów 1997